

2662

2662

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО ИЗДАНИЯ ОБЩЕПОЛЕЗНЫХЪ И ДЕШЕВЫХЪ КНИГЪ.

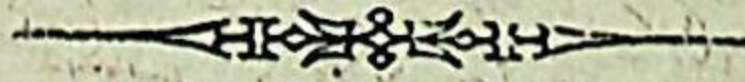
V

В. Доманицкий.

16471

Библиотека
М. КОМАРОВА

СМЕРТЬ ЗА ПРАВДУ.

125

— № 50. —

Ціна 5 коп.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Тип. Училища Глухонѣмыхъ (М. Алленвой), Мойка, 54.

1906.

2
3X^o
K

2662.

Бібліотека
М. КОМАРОВА
№ 1425
494

СМЕРТЬ ЗА ПРАВДУ.

(ОПОВІДАННЯ ПРО ІВАНА ГУСА).

h-57082

V

Написав В. Доманицький.

186771

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Тип. училища глухонѣмыхъ (М. Аленовой), Мойка, 54.

1906.

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПЕЧАТНИЦА

В. КОМАНДА

ОМЕРТЪ 8А ПРАВДЪ.

СЛОБІДАНІНЪ ПРО ІВАНА ТУСА

В
Ивановъ В.
Ивановъ

С. ПЕТЕРБУРГЪ.
Издательство книголюбивыхъ (М. Александровъ), Москва, 24.
1906.

I.

Католицька церква і римські папи.

Коли ученики Христові розійшлися по всім світі і почали проповідувати слово Боже,—люде одні по других стали навертатися на християнську віру і незабаром уся Римська імперія була християнська. Велика і дужа була ця імперія. Прабатьки теперешніх італійців, гішпанців, португальців, французів, німців, англійців, греків, усіх тих націй (пород людських) і країн, що лежать на Захід од нас, були під владою Рима, столиці Римської імперії. Та незабаром держава Римська розкололася на двоє: на Східню, грецьку імперію з столицею Константинополем, чи Царьгородом, і Західню, римську, із Римом. Чимало було поважних причин до того розколу, а між ними і сперечання з-за віри. А вже одколи настало дві нарізні держави, суперечки ті ще дужчі стали. В Римі, як і в інших великих християнських містах, був свій єпископ (архиерей), чи папа по їхньому. Ці папи римські вважали себе за найстарших над усіма іншими єписко-

пами, об'являли навіть себе „намістниками Христовими“, а віру Христову почали де в чому по своєму поясняти. На ті пояснювання не пристали християне грецької Східньої імперії і оголосили папу єретиком, одступником. Тоді папа оголосив і собі єретиком грецького патріярха (так єпископа царьгородського іменовали), і відтоді постало дві нарізних Церкви: римська, католицька, і грецька, православна.

Велику силу над людьми і над цілими західними державами мав папа Римський, бо власті його підлягали—не тільки в духовних справах, але і в свіцьких,—усі народи католицькі. Навіть могутні королі, і ті не наважувалися навпроти папи ставати, бо як хто з них був йому неслухняний, то папа одлучав його і ввесь край од церкви. Тоді в церквах не бувало відправи, люде вмірали без сповіді, оставалися непоховані, діти нехрещені. Папу вважали за безгрішного, бо він, мовляв, не може помилятися і грішити: він заступник Христа на землі, а через те воля його так само свята, як і воля Божа.

Разом з папою дуже велику силу мало і все католицьке духовенство. Воно брало з усіх мирян десятину, се-б-то десятку частину з доходів, а само нічого не платило в казну, хоча мало великі маєтності, цілі округи земельні.

Духовенство не боялося і не слухалося світської власти, не хотіло знати ні законів в своєму краї, ні суду, а завело свій суд, який

почав по-малу судити і мирян. В руках у духовенства була і освіта. Школи були тільки при монастирях і вчили в них ченці. Наука була тільки церковна, богословська, і мирян інших наук не учили, хоча сами ченці вчилися усяких наук. Книжки були найбільше самі богословські, а таких, де - б говорилося про світ Божий, про те, які єсть люде на світі, і де вони живуть, — таких книжок тоді не було... Нічого більш, крім молитов, церковних уставів та віри в Бога так, як написано було в книгах, ніхто не повинен був знати; а як хто починав своїм розумом доходити до всього та не згоджувався з тим, що в книгах стояло, того зараз в еретицтві обвинувачувано, брали його на муки, одбірали в нього маєток і звичайно на смерть засуджували. Найчастійше палено таких еретиків вогнем. Багато неповинних людей загинуло тоді. В одній Гішпанії, за часів лютого одного судії — Торквемади, було позбавлено життя, ніби-то за еретицтво та знахурство, 11.000 душ, та ще 9.000 позбулися маєтку.

Оттаку то силу мало тоді католицьке духовенство над людьми!

Мало воно велику силу, мало і скарби грошові незлічимі, але не пішло йому на користь ні те, ні друге. Од надмірної власти та багатства духовенство католицьке у-край зіпсувалося. Папи роскошують, було, по царськи, живуть в палацах, до народу з'являються з превеликою пишхою, в короні, під дорогим наметом, який не-

суть над ними близькі до них єпископи або кардінали (старші од єпископів, з яких обирається папа). Перед папами падають навколішки, як перед Богом, і цілують йому ногу.

Маючи ціле князівство, округу з Римом посередині, папи піклуються про те, як би ще підгорнути під себе сусідських земель, про те, щоб в скринях у них було завжди повно та щоб ніхто не смів закинути чого проти папської безгрішности. На єпископські та інші духовні посади настановлювано не тих людей, що достойні були, а того, хто більше заплатить. А щоб більше було доходу, то часом одну посаду (місце) продавалося кільком особам разом; а коли вони приїздили до Риму і там позивалися,—от судове мито (податок) за позов теж ішло до папського скарбу.

Але й цього ще мало. Щоб доходи були ще більші, папи вигадали ще індульгенції. Це були невеличкі папські грамоти (листи), в яких було прописано про розгрішення,—се-б то, що усі гріхи прощаються тим, хто має таку індульгенцію. Монахи розвозили ці індульгенції по всіх католицьких землях і продавали їх. Хто купував таку індульгенцію, тому були одпущені гріхи й теперішні, й колишні і навіть прийдешні на кілька літ наперед. Папи мали з того великий заробіток. Про ці індульгенції в папських грамотах або „булли“, згадує і Шевченко в своїй поемі „Еретик“ або „Іван Гус“, подаючи ніби то одну з таких булл:

„Во імя Господа Христа
За нас розп'ятого на дереві,
І всіх апостолів святих
Петра і Павла особливе,
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою цією
Рабині Божій оттій,

Що ходила по улицях
В Празі позавчора,
Оттій самій, що хилялась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна“.

Як торгували індульгенціями.

Додамо ще, що папи — ченці мали дітей і підложниць, вели війни і часто сами з ворогом до бою ставали. А як папі треба було позбутися якого ворога свого, то він намовляв кого-не-

будь, і той на бенкеті давав йому дання (отрути). Не було такого злочинства, якого б папи тоді не робили. А дивлячись на пап, не краще було і все духовенство.

На таке срамотне життя пастирів церкви люде побожні, котрі сміливіші, не могли байдужим оком дивитися,—вони насмілювалися отверто показувати на те, до чого дійшла вже католицька церква, і вимагали, щоб вона навернулася на правдиву стежку. Такою людиною був і Іван Гус, що за правду, за сміливі речі проти католицького духовенства заплатив своїм життям.

От про життя цього одважного правдолюбця у нас і буде далі мова.

II.

Молодість Гуса і проповідь в Віфлеємській каплиці.

Іван Гус був родом з Чехо-Моравів, того краю, де за 1000 літ перед нами навчали слову Божому славянські первоучителі Кирило та Мефодій. Чехи—народ славянський, рідний з нами і близький до нас мовою, так само, як і інші славяне: поляки, серби, болгари, словаки, словінці; чехи стали христіянами ранійше од нас, і ранійше од нас стали людьми освіченими. В ті часи, коли Україну усякі азіяти (найбільше татарва) посідали та руйнували, коли ще й

премінь освіти до нашого люду не доходив— Чехи, живучи в сусідстві з людьми освіченими, в захисті од хижих степовиків, дбали про науку та освіту народню і вже року 1348 в столиці своїй Празі засновали найвищу школу — університет.

Але хоч чехам не доводилося битися з татарами та іншим хижацтвом, та за те вони мусіли довго і завзято боротися із німцями, щоб своє славянство зберегти. Ще тоді, коли на князівстві київському у нас сидів князь Володимир, у десятому столітті, чехи, боячися венгрів, що саме тоді в силу вбилися і по сусідству з чехами осілися, звернулися за опікою до німецького імператора. То з того часу й почалася боротьба з німцями і за славянство і за віру дідівську. По малу-малу чешські королі, дворяне, та єпископи перейшли на католициство, а народ та сільські попи додержували старої віри та звичаїв. Великого тоді лиха наробили німці чехам та й іншим славянам, як Шевченко пише про цеє:

„Оттак німота запалила
Велику хату, і сімью,
Сімью славян роз'единила,
І нишком—тихо упустила
Усобиць лютую змію.
Полилися ріки крови,
Пожар погасили,
А німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах

Славянські діти
І забули у неволі,
Що вони на світі.

Ото ж саме в ті часи, коли чехам доводилося скрутно од німців та од своїх понімечених панів і старшого духовенства, народився у містечку Гусинці Іван Гус. В якому саме це році було, напевно не знати, а вважають, що року 1369.

Батьки Івана були прості селяне, і йому змалечку довелося зазнати чимало горя. Дуже малим оддано його в науку до Праги і він там жив, як усі тоді бідні школяри, з того, що співав та usługовував у церкві. Невеселе було його життя...

„Коли я був голодним хлопчиною,—згадував він уже дорослим,—я робив з хліба ложечки, і їв ними доти, поки нарешті не з'їдав і ложки“.

Дуже рано почав Гус помишляти про те, щоб стати попом; мабуть на те оддали його до школи й батьки. А бути попом йому одразу хотілося тільки з-за того, щоб з злиднів вибитися та у достатках жити. Скінчивши нижчі школи, Гус записався до пражського університету, скінчив його з честью і остався в ньому за професора. Незабаром, року 1400 він висвятився на попа. Оттоді-то з ним і сталася велика переміна, і він з веселої і жвавої людини мало не на ченця змінився. Ще як був він студентом в університеті,

то йому і в думці не було про ті реформи церковні (новий лад), за які він згодом життям своїм заплатив. Навпаки, він вірив тоді у всякі забобони і одного разу навіть оддав був за сповідь останні чотири шаги, аби тільки купити розрешення гріхів. „Того дня,—згадував опісля Гус,—я купив індульгенцію, але за те мені довелося потім на самому черствому хлібові бути“. І згодом він прилюдно сам себе ганьбив за колишні забобони свої. „Коли я був ще дуже молодий і духом і розумом,—писав він в одній своїй книзі,—я вірив в забобони; але урозумівши писання, я зрозумів своє безумство“.

Коли Гус висвятився на попа, в його голові уже склалося тверде бажання просвіщати народ та виявити перед усіма неправду і обманства католицького духовенства. В той час уже і народ починав на духовенство нарікати; навіть між попами були такі, що оглядаючися на всі боки, папські індульгенції дурним обманством звали. А пражські горожане вже голосно вимагали, щоб казання в церквах говорено не тільки по латинському та по німецькому, а й в рідній їх мові — чешській. От се власне домагання і навіяло Гусові думку засновати Віфлеємську каплицю, де б можна було говорити казання тільки по чешському.

Чешським королем тоді був Вацлав, правдивий чех, який завзято воював і з німцями

в своєму королівстві, і з властолюбним католицьким духовенством, особливо з архієпископом. Він не тільки дав дозвіл Гусові засновати каплицю, але здобув на те ще й згоду архієпископа. Дуже не до вподоби були чешські казання німецьким професорам та попам, але нічого вони не могли проти того подіяти. Скоро в каплиці з'явилися дуже красномовні пан-отці, але ні один з них не здобув такої слави і поваги, як Іван Гус.

Уже в одній з своїх найперших промов Гус сміливо виступив проти заходів папи римського і признався, що він тяжко досі помилявся, вважаючи папу за безгрішну людину. „Але,— казав Гус, — я й самого себе вважав за дуже хорошу людину, поки не обзнайомився, як слід, із писанієм“.

Велику вагу мали такі казання для тодішньої Праги. Але Гус не одразу виступив дуже гостро проти католицтва: спочатку він піклувався про те, щоб самому кращим, доскональнішим стати, перемінити на лучче своє власне життя, а потім тільки він виступив вже проти негарних вчинків духовенства і мав надію, що воно, дивлячись на нього, й собі почне по кращому жити і од поганого одвикати. І тільки в останні роки життя свого він з жалем побачив, що надії його були марні.

Слава Гуса, яко сміливого розумного промовника, все більшала і зростала, і слухачі так були задовс

з нього, що багато, особливо

жінок, навмисне оселилося поблизу Віфліємської каплиці. На щастя його в Прагу прислано було нового архієпископа, ще не старого, на прізвисьце Збинека. Новий сей архієпископ дуже мало тямив в богословських справах, а був добрим воякою. Мечем він орудував лучче, як хрестом, і, говорили про нього шуткуючи, що до азбуки він узявся тільки тоді, як призначено його архієпископом. Збинек був добрий до Гуса. Він наложив на нього дуже важний обов'язок — говорити казання *духовенству*, просив, крім того, сповіщати його про всякий нелад в духовному житті, який він тільки запримітить.

Тепер Гус став виступати ще сміливіше. Слава його так зросла, що навіть вороги з повагою про нього говорили. Він жив життям святого: морив себе постами та ночами без сну, поводився бездоганно; про власну користь він мало думав і нічого не брав за тебе, а також не приймав жадних подарунків та приносин. Він наче не знав втоми: по всяк час розважав людей, говорив казання і писав. В казаннях і промовах своїх не милував духовних особ; траплялося, що ганьбив і свого покровителя архієпископа, коли було за що....

Карав словами він жорстоко і немилосердно. Він говорив, що духовенство високо занадто ставить себе проти людей, ганяється за тим, щоб на вищій ступінь зіп'ястися; що воно користолюбне і зажерливе. В промовах він не чіпав зовсім віри,—він тільки говорив, що віра мусить

неодмінно йти поруч з ділом. „Даремно думають,—говорив Гус в одному казанні,—що скоріше можна заслужити розгрішення гріхів, ставлячи церкви, ніж як помагати бідним.... Лучче дати шага на Боже діло за життя, а-ніж лишити в духовниці священникам стільки золота, що їм можна було-б засипати провалля між небом та землею“.

Тяжко ганьбив Гус духовенство за одлучення людей од церкви, без міри і без потреби, і радив йому попереду одлучити самих себе од гріхів та поганих вчинків. Доставалося од нього і тим, що продавали індульгенції, та хижим ченцям, які „з дозволу, чи без дозволу, об'являють якісь нечувані празники, вигадують чудá, грабують бідний люд і руйнують церкву Христову“. На здогад папи та старшого духовенства він говорив: „Христос заборонив своїм ученикам всяку мирянську власть; але слова його забуто з того часу, як імператор Констянтин дав папі царство... Багатство отруїло і зіпсувало церкву. Звідки пішли війни, одлучення, сварки між папами та єпископами? Собаки гризуться з-за кістки. Одніміть кістку—і мир знову настане“...

Народ залюбки слухав Гуса, вороже ж духовенство ще не наслідувалося виступати проти нього, бо знало, що за нього держить руку архієпископ і король. Королева ж навіть призначила його духовником своїм.

Не з меншою завзятістю брався Гус до того, щоб викорінити народні забобони. Він розумів,

що користолюбне духовенство і темний люд — ідуть завжди поруч. А за часів Гуса багато морочили, та обманювали людей усякими видумками. Так, архієпископові донесли, що у містечку Вильснаці ніби-то єсть незвичайно дорога річ, а власне — жива кров Христова, чудотворна, од якої багатьом пособилося. Народ ішов туди юрбами не тільки з Німеччини, але з усієї середньої Європи. Пражські ченці і собі дзвонили про чудà у Вильснаці. Тоді Збинек послав туди комісію з трьох чоловіків, а між ними і Гус був. Комісія обслідувала і побачила, що всі ті чудà — обманство. З приводу цього Збинек доручив Гусові написати книжку, і Гус в ній довів, що ні одна крапля крові Христової не могла де небудь доховатися й досі. А про чудà взагалі він говорив, що вони потрібні тільки маловірам: „Справжньому християнинові не треба чудес... Як би священники твердо держалися євангелії, вони б охотніше говорили народові про науку Христову, замість того, щоб оповідати про всякі неправдиві чудà“.

Та коли вже зайшла мова про писання Гусові, то зазначимо до речі, що Гус чимало прислужився рідному письменству тим, що почав писати простіше, ближче до народньої мови, і чехам стало легше читати писане своєю мовою. Любячи у всьому правдивість і простоту, він виявив їх навіть у самому письмі, і його правопис, з невеличкими змінами, додержався в чешському письменстві і до наших часів.

III.

Гус на вигнанні.

Тим часом добрі відносини Збинека до Гуса попсувалися: хтось написав папі доноса, що в Празі завелися еретики, і папа звелів Збинекові краще за своєю паствою доглядати. Збинек видав наказ, яким забороняв зачіпати в казаннях духовенство, а трохи згодом заборонив Гусові казання духовенству говорити. Як на те—Гус ще більшого розголосу здобув. Саме тоді в Римі сталася колотнеча, і на папському престолі аж два папи опинилося: один сидів у Римі, а другий у городі Авіньоні, і обидва за апостольський престол римський сварилися. За ними і людність католицька на дві половини розбилася: хто за одного папу, а хто за другого. Король чешський, Гус і дрібне духовенство намагалися, щоб папи Римського Григорія XII більш не було, а німецькі професори та купці разом із старшим духовенством тягли за папу Григорія. От у сій боротьбі Гус виступив справжнім ватажком чешського народу, і за це вище духовенство на нього ворожим духом дихало: архиєпископ Збинек об'явив Гуса непокірливим сином церкви, та заборонив йому службу церковну і всякі треби одправляти.

Тим часом папу Григорія скинуто, і на соборі духовенства оголошено папою Александра V;

а як сей незабаром помер, то Івана ХХІІІ настановлено. Збинек не гаючися доніс йому, що Гус еретицтво поширює, і папа зараз же велів покликати Гуса в Рим, щоб там його, як слід, покарати, а тим часом одлучив його од церкви. 15 марця 1411 року було виголошено анафему проти Гуса у всіх церквах пражських, крім двох, де панотці не послухали. Весь гóрод за те, що спочував Гусові, був покараний інтердіктом—се-б-то заборонено було службу в церквах одправляти.

Але Гус поклав собі не звертати уваги ні на архієпископські, ні на папські постанови, і говорив казання в своїй часовні так, як і до того, неначе нічого й не було. Де-які панотці, дивлячись на Гуса, і собі так стали робити.

Та не довго довелося Гусові своє діло робити. Папа Іван ХХІІІ, почувачи небезпешним себе на престолі, замислив проти ворогів своїх хрестовий похід спорудити і пообіцяв усім, хто візьме в ньому участь, розгрішення гріхів і минулих, і теперішніх, і навіть прийдешніх. Король Вацлав і архієпископ пражський згодилися на се і дозволили в церквах за похід промовляти. Але Гус почав говорити проти походу; він говорив, що такі заходи папи противні християнській науці, а троє молодих хлопців, ходячи по церквах, сперечалися із попами, кажучи, що розгрішення гріхів папою—брехня. Хлопців тих схопили і другого дня усім трьом голови пости-

нали. Народ стояв та дивився мовчки. Студенти підняли тіла і співаючи піснь на честь давніх мучеників християнства: „Се святії“, понесли до Віфліємської каплиці і тут Гус їх поховав. З того часу вороги Гуса прозвали його каплицю „Каплицею трьох святих“.

Прочувши про все цеє, папа Іван XXIII звелів своєму посланцеві-кардиналові не мати до Гуса ніякого милосердя і наказав, як що Гус і далі буде такий упертий, виголосити вдруге проти нього анафему і при тому дзвонити у всі дзвони, запалити, а потім погасити свічки. У тому прокльоні, який на нього був уложений, стояло, що з цього часу ніхто не повинен давати Гусові ні їсти, ні пити, ні до хати його пустити; ніхто не мав права сказати йому добре слово; усяке місце, де він ступить, підлягає інтердикту. Усі вірні сини церкви повинні були схопити Гуса де-б не зустріли, і оддати його архієпископові або єпископові; нарешті, Віфліємську каплицю велено зруйновати до краю і знищити.

Але такі заходи проти Гуса довели до того, що гуситів—тих, що Гусових думок були та держалися, з кожним днем все більше ставало, і було їх більш, ніж ворогів. Суперечки між одними і другими не переставали, і це почало турбовати короля Вацлава. Він не наслідювався ужити сили проти Гуса і попросив його виїхати по добрій волі із Праги, щоб втихомирилося у місті, а сам обіщав розглянути справу Гуса по правді.

Хоча як Гусові не хотілося покинути Прагу, але він послухався короля, а перед виїздом видав посланіє, в якому скаржився уже не папі, а „Христові, яко найправеднішому судії“, на папу.

Сидячи на вигнанні, Гус не марнував часу: він часто листувався із пражськими друзями, давав їм поради в тяжкі хвилини їх життя, додавав заохоти. Часами він приїздив у містечко Краковець, де промовляв. Величезні валки народу сходилися сюди з найдальших місцевостей Чехії, щоб тільки почути Гуса. Тим-то той час, коли він був на вигнанню, не пропав даремно для Гуса: за той час гуситство успіло значно поширитися серед простого сільського люду. Та і в самій Празі, по від'їзді Гуса, учні його зачали дужче братися. Вороги думали, що гуситство замре і загине, а воно, їм на диво, розросталося ще дужче та вкорінялося серед народу глибше.

IV.

Гус у Констанці.

За кілька літ гуситство так вже поширилося, що оборонці його і вороги з'явилися по-за межами Чешського королівства. Гуситство було і серед німців, і навіть у Францію зайшло, прийнялося сильно в Польщі, і серед Поляків на

Вкраїні; чутка про нього дійшла і до Московського царства. Великим ворогом його виступив римський імператор, брат короля Вацлава — Сигизмунд. Сигизмунд був чоловік освічений, жвавий і дуже бажав великої слави собі придбати. Задумав він, між иншим, скликати такий величезний та пишний вселенський собор, якого ще ніколи не бувало, і на тому соборі погодити усі сварки і церковному розколу край зробити. Собор об'явив він на 1 падолиста (ноября) року 1414 у місті Констанці.

Перед собором папа римський бачився з Сигизмундом і поскаржився йому на брата його Вацлава за його ніби-то поблажливість до єретиків. Тут Сигизмундові і спало на думку — покликати Гуса у Констанц.

Як довідався про це Гус, то спершу навіть зрадів такій щасливій okazії: адже-ж він, прибувши на собор, не тільки виправдається од брехливих обвинувачувань, але перед усім світом виявить правду, „потягне за собою увесь собор і заставить усіх обороняти і визнавати ту правду!“ Його остерегали, щоб не дуже він вірив імператорові, бо той може віддати його ворогам, але Гуса це не лякало:

— Я не побоюся, — говорив він, — перед усіма виявити віру Христову, а як треба буде, то готов за правду навіть смерть прийняти.

Скинулися друзі та прихильні до нього йому на дорогу, — бо у Гуса навіть на убоге життя не ставало, — і вирядили його на Констанцький.

собор. Виїзжаючи, Гус немов передчував свою смерть: написав заповіт — лист до любимого ученика свого Мартина, і звелів прочитати його аж тоді, як напевне буде відомо, що вже його нема живого. У листі тому прощається він з усіма „зв'язаними з ним вірою“ друзями, мущинами і жінками; розважає їх і, немов передчуваючи свою смерть, говорить, що сміливо її зустріне, коли це неминуче мусить бути.

По дорозі через німецькі землі його скрізь вітали і з почотом приймали; в багатьох місцях дворяне і навіть духовенство спочували йому; багато приходило хоч поглянути на нього, бо про нього чутка по всій Німеччині пройшла. Коли нарешті 3 листопаду року 1414 Гус наблизився до Констанца, то з города на зустріч йому теж вийшла велика ватага людей.

Щоб Гусові було безпечніше, друзі його здобули од Сигизмунда охоронну грамоту, в якій стояло, що кожен повинен давати вільну дорогу Гусові, дозволяти жити йому, де він хоче, і їхати, куди він захоче. Але вороги не спали і своє діло робили.

Собор ще не розпочався, але мало не всі покликані уже з'їхалися. Це був не тільки духовний собор, але й політичний з'їзд. Світські князі сиділи тут поруч з єпископами; мало не всі європейські володарі прислали своїх послів.

Три патріярхи, 29 кардиналів, 33 архиепископи, щось із 150 єпископів, сила аббатів (ігуменів) з монастирів, 300 професорів богословія, сила принців та вельмож — от з кого складався той з'їзд. Ось як пише про це поет наш Т. Шевченко:

Як та галич поле крила,
Ченці повалили
До Констанцу: степи, шляхи,
Мов сарана, вкрили.

Барони, герцоги, і дюки
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури (кобзарі),
І шляхом військо, мов гадюки.

Усі ті князі, вельможі, принці попривозили з собою силу слуг, секретарів, вояків. Купців наїхало стільки, неначе в гóроді був що-денний ярмарок. В невеличкому місті було 100.000 приїзжих, 30.000 коней. Були тут англійці, французи, німці, поляки; було 600 цілюрників, 700 гулящих дівчат, сила музиків. Гомін, гамір в місті були незвичайні. Виникали бешкети: два архиепископи, випиваючи в товаристві, посварилися, а потім і до діла взялися. „Бій між архипастирями, — пише літописець, — був страшенний; попи, що були при тому, з переляку повискакували через вікна“.

Гусові гидко було дивитися на той Вавилон. — Як би ви бачили цей собор! — писав він у Прагу, — собор, що іменує себе святим та безгрішним, — просто гидота! Німці кажуть, що треба

буде 30 літ, щоб очистити гóрод от гріхів, якими зараз його каляють.

Сидячи в Констанці, Гус мало коли виходив навіть на вулицю; він сидів та писав. Написав він про реформу церкви (які зміни в ній треба завести на краще), маючи думку прочитати своє писання на соборі. Доволі було глянути йому на якого-будь з прибулих на собор духовних, щоб зрозуміти головну причину того, що, немов робак, католицький світ точило.

— Як далеко одійшли ці пастирі, — писав він, — од того шляху, який показав нам Христос! Замість того, щоб жити просто та смиренно, вони владають землею, вони хочуть підклонити собі навіть королів. Хто подумає, що оці, у сріблі та злоті, пани, — ученики Распятого? Скільки часу їм треба, щоб забути про свої клятьби? Вони не можуть бачити жінки без нечистих помыслів; вони забувають про людей, а які й про Бога... А хто тому винен? На всій вині — Рим: він продає віру і церкву. Народ гине, і ми всі винні в тому, — ми повинні вести його до життя, а не на смерть!

Як би то Гусові довелося було прочитати на соборі ці дорогі слова! Але Гус не знав того, що на нього кує те пишне панство, у сріблі та злоті. Треба було видумати приключку якусь, щоб Гуса позбавити волі. І от — пустили у гóроді поголоску, що ніби-то Гус, заховавшись на возі з сіном, хотів утікати з гóрода, що ніби то він ходив по гóроді та промовляв, а щоб його охотніше

слухали, то ніби-то давав кожному по червонцеві. Хоч це була видима брехня, але ворогам Гусовим було цього доволі. Схопили вони Гуса і повели попереду всього на суд до кардиналів.

— Ми хочемо од тебе почути, що ти скажеш про всякі єретицькі науки, які ти шириш у Празі.

Гус з повагою, але твердо одказав:

— Я скоріше готовий умерти, а-ніж обстоювати неправду, коли знаю, що то неправда. Я приїхав сюди по своїй охоті. Коли мені доведуть, що я помиляюся, я готовий покірливо признатися, що я помилявся.

Кардинали нічого йому на те не одказали, а Гуса завезли у монастир, на Констанцькому озері, на островці, і зачинили в темну, смердючу, вохку тюрму.

Тим часом приїхав в Констанц Сигизмунд. Почувши, що зроблено з Гусом, він зразу був тяжко розгнівався і сказав зараз Гуса пустити, але хитрі єпископи та кардинали зачали його умовляти, що обіцянки єретикові можна й не додержувати. Та коли король зачав на них гримати, то вони його налякали тим, що собору не буде. Сигизмунд того злякався і спершу сказав їм, що нехай роблять, як знають, а згодом і сам ще намовляв їх проти Гуса.

Як раз саме тоді з папою Іваном XXIII лучилася пригода: передчуваючи, що собор його скине та ще й судитиме до того, він, передягнутий за конюха, втік. За ним втікла і варта його, що вартувала Гуса.

Ключі од тюрми віддано було Сигизмундові, і од нього залежало тепер пустити Гуса на волю. Але Сигизмундові вже наговорили, що Гус—це найбільший його ворог, бо він противний тому, од чого імператор невміруючої слави сподівався—противний єдності католицького світу. Замість того, щоб пустити Гуса на волю, Сигизмунд звелів ще дужче його покарати. Цілі дні був Гус у кайданах, а вночі руки його приковували до стіни; їжу давано ще гіршу, і заборонено листуватися з друзями. Скільки ні просили, ні благали за Гуса його друзі, і багато чешських та польських дворян, одначе Сигизмунд не піддавався. Тільки їй виблагали, що Гуса обіщано допитувати прилюдно.

V.

Суд над Гусом і смерть його.

Покликали Гуса на прилюдний допит. Показали йому книги і питають:

— Признаєш ці книги за свої?

Гус узяв їх у руки, уважно переглянув, підняв їх у гору і сказав, що це справді його книги; але як йому доведуть, що він написав щось неправдиво, або помиляється в чому, то він готовий поправити помилки.

Тоді почали читати з його книг, але читали

таке, чого в них не було написано. Гус почав доводити, що він такого не говорив, у чому його винуватять, але усі загукали на нього:

— Покинь свої викрути; кажи просто: так, чи ні?

Гус зачав говорити, що такої, як він, думки і Отці церкви.

— Покинь Отців, — кричали, — їм тут немає чого робити!

Бачучи, що не дають говорити, Гус замовк.

— А, ти мовчиш, — ну, то, значить, віриш у свою еретицьку науку!

Допитували оттак Гуса ще двічі. За третім разом на засіданню був і імператор. Гусові, як і перше, не давали до-ладу одповідати. Собор вже наперед порішив, що з Гусом зробити. Але імператорові стидно було, що він зламав своє слово, давши обіцянку не чіпати Гуса. Нарешті він і члени собора згодилися дарувати йому життя, коли він зречеться всього того, що писав і говорив, і признає себе покірним сином католицької церкви. Але Гус на те одказав:

— Я прийшов сюди на те, щоб собор довів мені, де і в чому я помиляюся; нехай мені покажуть і доведуть, але нехай не примушують зрікатися того, чого я ніколи не говорив.

Коли на нього знову накиннулися і зачали йому дорікати, він їм одповів:

— Я стою перед Божим судом. Він мене розсудить і воздасть кожному, хто чого заслужив.

Суд на тому скінчився, і Гуса знову повели у тюрму. Він уже знав, яка його доля чекає, і почав збиратися у Божу путь. Та чим ближче він був до смерти, тим твердіший і спокійніший він ставав.

6 липня (іюля) року 1415 було останнє засідання Констанцького собору в соборній церкві. На засіданні був і Сигизмунд. Після служби увели Гуса і поставили на підвисшенню посеред церкви. Гус впав навколішки і молився.

Потім почали читати протокол того, в чому він винен. Тут було прописане таке, що й купи не держалося. В одному місці стояло: „Гус учить, що Божество не в трьох, а в чотирьох особах, і що четверта особа—він сам“.

Гус аж жахнувся од такої несовісної нахабної брехні, але говорити йому не дали, обізвавши упертим єретиком.

Гус упав на коліна і почав молитись „за неправедних суддів і неправдивих свідків“.

Почувши теє, де-які з суддів зареготалися, інші кричали, щоб він перестав. Коли Гус перестав, було прочитано, що Гуса, як упертого єретика, присуджено позбавити священницького стану і спалити вогнем; усі його книжки повинні бути спалені, пам'ять його — проклята, а душа має піти в пекло.

Потому Гуса поставили на підвисшення і одягли на нього усю священницьку одіж, щоб

потім здійняти її. Ще раз домагалися, щоб Гус зрікся своїх думок і того, чому навчав інших. Гус, заплакавши гірко, звернувся до народу і сказав:

— Дивіться! Ці єпископи намагаються, щоб я зрікся; але я боюся це зробити, щоб не бути брехуном перед Богом і перед совістю своєю і щоб мене не зневажали ті, кого я навчав.

Тоді почалося ганебне видовище. Гуса обкидувано лайкою, але він мовчав. Йому дали до рук чашу, а потім узяли назад, кажучи: „О, проклятий Іудо, що покинув раду мира і радився з іудеями, оддай нам чашу визволення“.

Гус одказав:

— Не од вас я дістав благодать, і не ви її одберете у мене.

Потім здерли з нього одяг і на голову наділи, на глум, високу гостру шапку, зроблену з паперу, а на ній намальовано було чортів, що волочуть душу у пекло. Надіваючи, приказували:

— Доручаємо твою душу дияволові.

— А я, — сказав Гус, — віддаю свою душу Христові. Христос, — додав він, — носив ще тяжчий терновий вінець; а я, бідний грішник, з по корою перетерплю сей ганебний, але легчий вінець, — і він показав на свою шапку.

Позбавивши Гуса священницького чину, єпископи та інші люде, що вважали себе за побожних християн, умили, як Пилат той, руки і віддали

Гуса світській власті, то-б-то імператорові. Передаючи, вони лицемірно говорили:

— Коли імператор захоче, то може і не давати на кару Гуса, а зачинити в тюрму.

Але Сигизмунд оддав його зараз же підвладному своєму графові, сказавши:

— Зроби з ним, що хоч, як з єретиком.

Граф покликав констанцького фохта (головного суддю) і сказав йому отверто:

— Візьми його і спали, як єретика.

А отці констанцького собору засідали собі спокійно далі, немов нічого не трапилось.

Тисячі озброєних людей прийшли і повели Гуса за город. По дорозі він побачив—горіло багаття: то палили його книжки.

Коли прийшли на призначене місце, за городськими ворітьми, над рікою Рейном, Гус упав навколішки і почав молитися. Коли кат звелів йому ставати на огнище, Гус випростався і сказав голосно, так що чути було далеко:

— Ісусе Христе! Цю страшну ганебну смерть я терплю ради євангелії та ради навчання слову Твоєму; терпітиму з покорою та смиренно.

Кати роздягли Гуса і привязали руки назад до стовпа; під ноги підставили йому стільчика. Круг його наложили дров та соломи. Огнище сягало йому до підборіддя. В-останнє ще Гуса спитали, чи хоче він врятовати своє життя, зрікшись єретицтва.

— Ні, — сказав Гус, — я не знаю за собою провини.

Тоді кати підпалили огнище. Гус став співати: „Христе, Сине Бога живого, помилуй мене“. Але вітер роздув полум'я, воно схопилося догори, і Гус незабаром заповк.

Смерть Гуса на огнищі.

Попіл мученика зібрали кати і вкинули у Рейн, щоб не зосталося од Гуса і сліду.

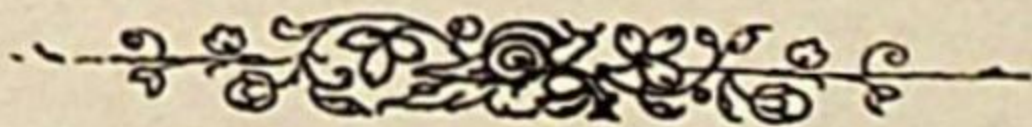
Гус умер; до останньої хвилини, серед полум'я та диму, призовав він імя Боже. Він не пожалів найдорожчого скарбу, — життя свого, щоб тільки совість чисту та незалежну зберегти, щоб ціною життя свого усьому світові довести, що кожна людина повинна вірувати в Бога тільки так, як його совість говорить, і що

цього права ніхто одібрати в неї не може... Це
єсть найдорожче, найбільше право людини. І за
це святе право не пожалів життя Іван Гус. Він
здобув собі мученицький вінець, а його свята
пам'ять повинна дорогою бути усім чесним лю-
дям, якої б віри чи з якого б народу вони не
були. Будемо бажати, слідом за Шевченком:

„Щоб усі Славяне стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І єретиками
Оттакими, як Констанцький
Єретик великий“.

Такі єретики справді

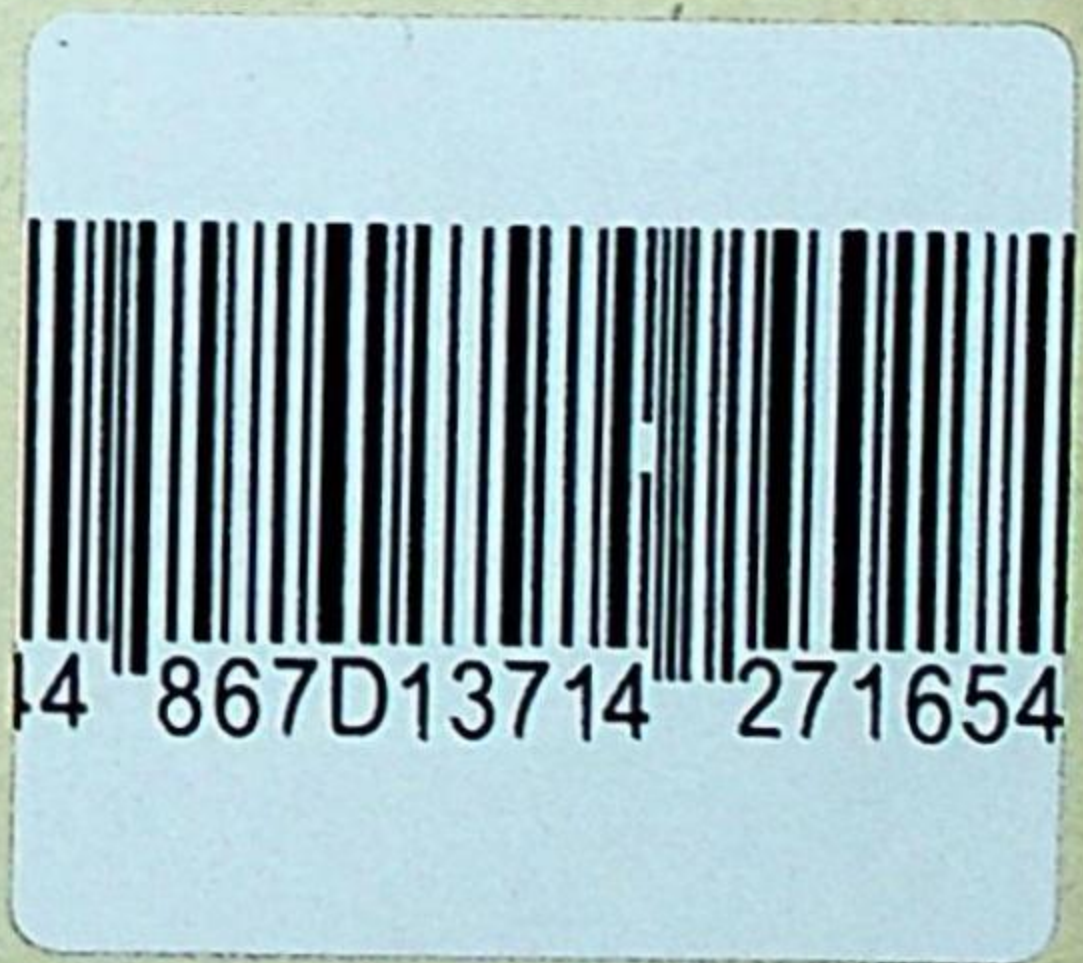
„Мир мирові подарують
І славу во віки“.

1 2008

—

1 p 50.

0.2

- № 28. Божа искра, оповидання про Рафаэля, *С. Русовой* (зъ 15 малюнкамы) ц. 5 к. (велен. 10 к.).
- № 29. Натерына, поэма *Т. Г. Шевченка* (зъ 15 мал.) ц. 5 к. (вел. 10 к.).
- № 30. Ходимо за Нымъ, *О. Кониського* (зъ 9 мал.) ц. 5 к. (вел. 10 к.).
- № 31. Винокъ (чытанка), *О. Вилоусенка* (зъ 120 мал.) ц. 35 к. (вел. 60 к.).
- № 32. Сильски прыгоды (про выпасы), *Т. Рыльського* ц. 5 к.
- № 33. У дытыны головка болыть — у матери сердце (якъ годуваты та доглядаты малыхъ дитей), *Г. Задеры* ц. 5 к.
- № 34. Пидъ землею, оповид. про шахты, *М. Загирни* (выд. 2-е, зъ 8 мал.) ц. 12 к.
- № 35. Оборонецъ покрывдженыхъ, опов. про Линкольна (зъ портр.), *М. Загирни* ц. 10 к.
- № 36. Мале, та розумне, опов. про мурашокъ (зъ 2 мал.), *П. Е.* ц. 8 к.
- № 37. Середъ виноградаривъ пивденной Франціи, *С. Русовой* (зъ 10 мал.) ц. 6 к.
- № 38. Якъ видкрыто Новый Свигъ, *Д. Дорошенка* (зъ 7 мал.) ц. 6 к.
- № 39. Товарыськи крамныци, *В. Доманьцького* ц. 5 к.
- № 40. На громадській роботы (про П. Кулиша), *Д. Дорошенка*. ц. 3 к.
- № 41. Первоучители славянъ (про Кырыла и Мефодія), *А. С—го* (зъ 5 мал.) ц. 5 к.
- № 42. Права що-до выборивъ, кн. перша, *К. Квиткы* ц. 5 к.
- № 43. Права що-до выборивъ, кныжка друга, *К. Квиткы*. ц. 5 к.
- № 44. Петрусивъ сонъ, *М. Левицького* (зъ мал.) ц. 3 к.
- № 45. Вжитки селянські до Полтавщині, *В. Василенка* ц. 5 к.
- № 46. Український букварь *С. Русовой*. ц. 10 к.
- № 47. Початки науки про права конституційні., *К.* ц. 8 к.
- № 48. Як люде живутъ у Норвегії, *С. Р.* ц. 6 к.
- № 49. Оповидання про Вука Караджича *А. Веретельника*. ц. 5 к.
- № 50. Смерть за гравду. (про І. Гуса) *В. Доманьцького* ц. 5 к.

Брошюры, обозначенныя звѣздочкой *, получили одобрѣніе Министерства Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ.

Печатаются: Оповидання про рослыны, *О. Степовыка*; Розмова про земни сылы, *М. Комаля*;

Готовятся къ печати: Про участь народа въ справахъ державныхъ, *А. Волынця*; Нови царські законы, *М. Комаля*; Який бувъ ладъ въ Афинській держави, *М. Загирни*; Якъ кныжки друкуються, *Б. Гринченка*; Про посуху, *Тертычного*; Про холеру, *М. Левицького*; Порады про ковальство, *И. Каленныченка*.

ЧЛЕНЫ ОБЩЕСТВА; УПЛАТИВШІЕ ВЗНОСЪ ЗА ПОСЛѢДНІЙ ГОДЪ, ПОЛЬЗУЮТСЯ ПРАВОМЪ НА БЕЗПЛАТНОЕ ПОЛУЧЕНІЕ ГОДОВОГО КОМПЛЕКТА ИЗДАНІЙ ОБЩЕСТВА.

ГЛАВНЫЕ СКЛАДЫ ИЗДАНІЙ ОБЩЕСТВА: въ Спб. — въ книжн. магаз. Н. Г. Мартынова (Александринская площадь, д. 5) и въ Кіевѣ — въ книжн. маг. „Кіевской Старины“ (Безаковская, 14). СКЛАДЪ ПРАВЛЕНІЯ: Спб., Казанская, 39, у д-ра медицины Е. С. Грибинюка. Сверхъ того, изданія Общества можно получать во всѣхъ лучшихъ книжныхъ магазинахъ.